

ฮีตเดือนห้าถวญธาตุเฮือคำ

Heet Duen Ha Thua Thatu Hue Kham

จุฑาภรณ์ วิลัยแก้ว¹ ชมภูนาฏ ชมพูพันธ์¹ สรินทร คุ่มเขต¹ สังคม พรหมศิริ¹ ผุสดี โกมาสถิตย์¹
บุษราคม คงทวี² วราภรณ์ เลิศสพุง²

E-mail: Oum_juta@yahoo.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1)ศึกษาตำนานการก่อตั้งพระธาตุกุดเฮือคำ และ 2)ประดิษฐ์ชุดการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ชุด "ฮีตเดือนห้าถวญธาตุเฮือคำ" กลุ่มประชากรที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ และกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการถ่ายทอดนาฏยประดิษฐ์ คือนักศึกษาศาขานาฏศิลป์ จำนวน 10 คน ผลการวิจัยพบว่า

1. จากการศึกษาระวัติความเป็นมาของพระธาตุกุดเฮือคำ พบว่า พระธาตุกุดเฮือคำได้ก่อตั้งขึ้นในสมัยเจ้าฟ้าร่มขาว เจ้าเมืองเซไลคนแรก เพื่อบรรจุหีบเรือทองคำที่นำพระอัฐิของพระเจ้าหล้าคำแดง เจ้ามหาชีวิตแห่งหลวงพระบางไว้ที่หอโองการ ส่วนเรือหรือหีบเรือทองคำได้ก่อสถูปเจดีย์ครอบไว้เพราะเกรงว่าจะสูญหาย ปัจจุบันพระธาตุเฮือคำแห่งนี้บเป็นหลักฐานสักขีพยานความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนหลวงพระบางและจังหวัดเลย อีกทั้งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อยู่กับชาวทรายขาวมาช้านาน

2. รูปแบบการประดิษฐ์นาฏศิลป์สร้างสรรค์ ชุด ฮีตเดือนห้าถวญธาตุเฮือคำ มีวิธีการดังนี้ 1) กำหนดรูปแบบการแสดงในลักษณะของการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ เพื่อให้สอดคล้องกับประวัติ ความเป็นมาของการก่อตั้งพระธาตุกุดเฮือคำ 2) กำหนดองค์ประกอบของการแสดง ในด้านต่างๆ ซึ่งกำหนดให้สอดคล้องกับแนวคิดของชุดการแสดงที่กำหนดไว้ ไม่ว่าจะเป็น ดนตรี เพลงร้อง ผู้วิจัยได้สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ โดยเริ่มจากการกรีนนำประวัติพระธาตุกุดเฮือคำ ประกอบการรำที่แสดงเรื่องราว ผนวกกับการใช้ทำนองลาวสมเด็จ และทำนองสุดสะแนน เพื่อสื่อถึงความผสมผสานระหว่างลาวและอีสาน เครื่องแต่งกายผู้วิจัยได้ออกแบบให้สอดคล้องถึงวัฒนธรรมการสงน้ำของพระในประเพณีสงกรานต์ของคนลาว 3) การออกแบบท่ารำและการแปรรูปแบบแถว โดยได้นำแนวคิดการประดิษฐ์ท่ารำทั้งจากศิลปินพื้นบ้านอีสาน จากผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทย และนาฏศิลป์พื้นเมือง มาเป็นแนวทางการออกแบบ ผสมผสานท่ารำจากแม่บทอีสาน การประกอบอริยะบทต่างๆของผู้คนเพื่อนำมาประดิษฐ์ลีลาเชื่อมระหว่างท่าทางให้ครอบคลุมและสอดคล้องกับประวัติ ความเป็นมาของการก่อตั้งพระธาตุกุดเฮือคำ จากนั้นกำหนดรูปแบบการแปรแถวเปลี่ยนแปลงเป็นรูปลักษณะต่างๆ ให้สัมพันธ์กับท่ารำ

คำสำคัญ: พระธาตุกุดเฮือคำ ถวญ

Abstract

This research is a qualitative research aimed to 1) study the founding legend of the Phra Thatu Kud Huea Kham and 2) to design costumes for folk dancing performance titled " Heet Duen Ha Thew Thatu Hue Kham". The data were collected by interviewing the 10 participants who were undergraduate students in Performing Art Program as a target group for transferring cheoronic principles. The research results were as follows.

1. According to the study of the history of Phra That Kud Huea Kham, it was found that Phra Thatu Kud Huea Kham was established during the reign of Prince Rom Khao, the first ruler of Selai, to contain the golden relics of Phra Jao La Kham Daeng and the king of Luang Prabang in the Hall of Hongkarn. The pagoda was built to cover the golden prow for lost prevention purpose. Nowadays, Phra That Kud Huea Kham is a symbol representing the relationship between the people of Luang Prabang and Loei Province. It is also the sacred place having stood here with Sai Khao people for a long time.

2. The processes of creating folk dancing performance titled "Heet Duen Ha Thua Thatu Hue Kham" were: 1) specifying the style of the creative folk dancing performance according to the founding history of the Phra Thatu Kud Huea Kham; 2) defining the performance elements in accordance with the concept of the performances, such as sound and music created by the researcher, beginning with introducing the history of Phra Thatu Kud Huea Kham accompanying the dance showing the story combined with the rhythm of Lao Somdej and Sud Sa Nan to convey the fusion between Laos and Isan. In addition, the costumes were designed in

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชานาฏศิลป์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

² นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา แขนงนาฏศิลป์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

accordance with the Song Kran Festival of Lao people; and 3) designing dancing postures and lines by adopting the ideas from northeastern artists and experts in Thai dance and folk dance as well as combining different movements from the Maebot Isaan and people to create dancing postures associated with the founding legend of Phra That Kud Huea Kham, and then designing the different line patterns transforming into different styles related to the dancing postures.

Keywords: Phra Thatu Kud Huea Kham, Thua

ความเป็นมาของปัญหา

จังหวัดเลย ซึ่งเป็นดินแดนที่มีหลักฐานและประวัติความเป็นมาว่าก่อตั้งโดยชนเผ่าไทยที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษที่ก่อตั้งอาณาจักรโยนก โดยพ่อขุนบางกลางหาวและพ่อขุนผาเมือง ได้อพยพผู้คนจากอาณาจักรโยนกที่ล่มสลายแล้ว ผ่านดินแดนล้านช้างข้ามลำน้ำเหืองขึ้นไปทางฝั่งขวาของลำน้ำหมื่นจนถึงบริเวณที่ราบ พ่อขุนผาเมืองได้ตั้งบ้านด่านขวา ส่วนพ่อขุนบางกลางหาวได้แบ่งไพร่พลข้ามลำน้ำหมื่นไปทางฝั่งซ้าย สร้างบ้านด่านซ้าย จากนั้นได้อพยพขึ้นไปตามลำน้ำและได้สร้างบ้านหนองคูขึ้น พร้อมกับนำเชื้อหมู่บ้านด่านซ้ายมาขนานนามหมู่บ้านหนองคูใหม่เป็นเมืองด่านซ้าย และอพยพไปอยู่ที่บ้านยางในที่สุด ด้วยเหตุดังกล่าว จึงไม่แปลกที่จะกล่าวได้ว่า จังหวัดเลยเป็นแหล่งอารยธรรมที่สำคัญและมีความเชื่อ ตำนานที่มีความหลากหลาย (ณัฐพล ตันมิ่ง, 2552)

การสงฆ์พระธาตุเป็นประเพณีความเชื่อดั้งเดิมมาแต่โบราณที่นิยมกระทำเป็นประจำทุกปี โดยทั่วไปจะกระทำในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาหรือวันงานเทศกาลประจำปี เช่น วันสงกรานต์และวิธีปฏิบัติในการสงฆ์พระธาตุก็จะแตกต่างกันไปแล้วแต่ความเชื่อและความศรัทธาของแต่ละท้องถิ่นนั้นๆ น้ำที่นำมาใช้ในการสงฆ์พระธาตุนั้นมีวิธีการเตรียมคล้ายกับการเตรียมน้ำเพื่อใช้สำหรับสงฆ์พระพุทธรูป ซึ่งการจะเลือกใช้แบบใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับความเชื่อและเหตุผลของแต่ละบุคคล รวมถึงความสะดวกในการจัดหาด้วย (สามารถ จันทร์สุรย์, 2534) จากการศึกษาการสงฆ์พระธาตุกุดเหือคำของชาวบ้านทรายขาวมักนิยมจัดทำทุกปีในเทศกาลวันสงกรานต์เพื่อความเป็นสิริมงคลและเปรียบเสมือนการสงฆ์น้ำขอพรที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้กับชาวบ้านและผู้คนชาวไทยเลยเมื่อทำการสงฆ์เสร็จแล้ว น้ำที่ผ่านการสงฆ์พระธาตุนิยมนำมาประพรมเพื่อเป็นสิริมงคลเสมือนหนึ่งน้ำพระพุทธรูป

พระธาตุเหือคำ หรือ พระธาตุกุดเหือคำ เป็นพระธาตุที่ตั้งอยู่ที่บ้านทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย เป็นพระธาตุที่ชาวบ้านให้ความเคารพสักการะ เป็นพระธาตุก่อด้วยอิฐฉาบปูนที่สร้างครอบเรือทองคำไว้ บ้างก็ว่าหัวเรือทองคำ มีการสันนิษฐานว่าสร้างแล้วเสร็จราว พ.ศ. 1900 ปัจจุบันพระธาตุเหือคำนี้ตั้งอยู่ใจกลางวงเวียนหน้าวัดกู่คำ ด้านขวาของพระธาตุเป็นหอโองของเจ้าฟ้าร่มขาว ส่วนด้านหลังพระธาตุเป็นสะพานเจ้าฟ้าร่มขาวที่สร้างข้ามลำน้ำเลย ผู้ศรัทธาสามารถเข้าไปกราบสักการะขอพรภายในกำแพงได้ แต่มีข้อห้ามมิให้เข้าไปในองค์พระธาตุ พระธาตุเหือคำแห่งนี้นับว่าเป็นหลักฐานสักขีพยานความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนหลวงพระบางและเป็นที่สถานที่ศักดิ์สิทธิ์อยู่กับชาวบ้านทรายขาวมาช้านาน (สาร สาระทัศนานันท์, 2535)

เพื่อนำเสนอตำนานความเชื่อของคนในท้องถิ่นอันเป็นมรดกทางศิลปะและวัฒนธรรมแขนงหนึ่งที่สะท้อนถึงสภาพวิถีชีวิตคนไทยในท้องถิ่นในรูปแบบการแสดงที่สื่อให้เห็นถึงสถานที่สำคัญในพื้นที่สะท้อนวิถีชีวิตในอดีตของท้องถิ่นที่ถ่ายทอดความเข้าใจของคนรุ่นหลัง ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดประดิษฐ์การแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ชุด “ฮิตฮอยเดือนห้าถวยธาตุเหือคำ” โดยหยิบยกเอาตำนานเมืองเขลางค์การสร้างพระธาตุกุดเหือคำมาประดิษฐ์เป็นชุดการแสดงตั้งในตำนานที่ชาวบ้านเล่าขานกันมาสื่อออกมาให้เห็นเป็นตามภาพจินตนาการเพื่อสืบสานมรดกทางโบราณคดีของชาวจังหวัดเลยและเพื่อเป็นการส่งเสริมศิลปะการแสดงต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติพระธาตุเหือคำ บ้านทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย
2. เพื่อประดิษฐ์นาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ชุดฮิตฮอยเดือนห้าถวยธาตุเหือคำ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประเภทของการวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ
2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย แบ่งเป็น 2 กลุ่มดังนี้
 - 2.1 กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์วัดกู่คำ อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านทรายขาว และปราชญ์ชาวบ้านบ้านทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ซึ่งเป็นผู้สูงอายุในชุมชน และเป็นที่น่าเชื่อถือ จำนวน 3 คน
 - 2.2 กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการถ่ายถอดนาฏศิลป์ประดิษฐ์ ได้แก่ นักศึกษานาฏศิลป์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย จำนวน 10 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือเชิงคุณภาพประกอบไปด้วย แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง และประเด็นการสนทนากลุ่ม
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยการประสานกลุ่มประชาชนชาวบ้าน มาสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม
5. ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย
 - 5.1 ศึกษาเอกสาร งานวิจัย และข้อมูลที่เกี่ยวข้องทั้งด้านประวัติการสร้างพระธาตุเฮือคำบ้านทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย และด้านศิลปะการแสดง
 - 5.2 ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติการสร้างพระธาตุเฮือคำ โดยการสัมภาษณ์ประชาชนท้องถิ่นและชาวบ้าน เพื่อให้ได้ข้อมูลกำหนดประเด็นที่ต้องการนำเสนอเป็นชุดการแสดง
 - 5.3 สร้างเครื่องมือในการวิจัย ซึ่งได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ประเด็นสนทนากลุ่ม
 - 5.4 วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น
 - 5.5 พัฒนารูปแบบนาฏยประดิษฐ์ มีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้ คือ
 - 5.5.1 ประดิษฐ์ชุดการแสดงนาฏยประดิษฐ์ ชุด ฮีตเดือนห้าถวญธาตุเฮือคำ
 - 5.5.2 พัฒนางค์ประกอบของชุดการแสดง ได้แก่ เครื่องแต่งกาย ดนตรีประกอบ
 - 5.5.3 ถ่ายทอดนาฏยประดิษฐ์ให้แก่ นักศึกษาศาขานาฏศิลป์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลยแล้วนำเสนอชุดการแสดงที่พัฒนาขึ้น ให้ผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นครูผู้สอนนาฏศิลป์ให้ข้อเสนอแนะ และวิพากษ์การแสดง เพื่อให้ได้ชุดการแสดงซึ่งสอดคล้องและสามารถนำเสนอเรื่องราวได้ถูกต้อง ชัดเจน
 - 5.6 วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการพัฒนาชุดการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ โดยการเรียบเรียงข้อมูลเชิงคุณภาพ
6. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ และการวิพากษ์การแสดง ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย

1. ประวัติพระธาตุเฮือคำ บ้านทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

พระธาตุเฮือคำ หรือ พระธาตุกุดเฮือคำ สร้างขึ้นในสมัยเจ้าฟ้ามงกุฎเจ้าเมืองเขลาคันธมาศ ได้มีคำสั่งให้ชาวบ้านชาวเมือง ขุดลอกหนองน้ำทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมือง และได้นำดินส่วนใหญ่จากการขุดลอก หนองน้ำมาถมยกระดับเมืองที่ลุ่มทางทิศใต้ใกล้ฝั่งน้ำให้เป็นสันคั่นคูน้ำไว้ใ้ในฤดูแล้ง เมื่อการขุดลอกขยายหนองน้ำเล็กๆ ออกไปจนกว้างขวางเสร็จเรียบร้อย ก็ให้ชาวเมืองไปหาพันธุ์บัวหลวงมาลงปลูกเอาไว้ แล้วขนานนามว่า “สระบัวหลวง” มาจนกระทั่งทุกวันนี้ หลังจากนั้นก็ได้พิจารณาเห็นว่า “วัดกู่” ที่บิดาสร้างไว้ใกล้หอโองการด้านริมฝั่งน้ำเลยได้ถูกน้ำเซาะตลิ่งเข้ามาจนจะถึงตัวอุโบสถ มีวันใดวันหนึ่งคงต้องพังทลายลงไปตามกระแสน้ำพืดในระหว่างนั้น เจ้าฟ้ามงกุฎได้บุตรชาย ซึ่งกำเนิดมาจากนางเทวีหนึ่งคนในขณะที่ยังเยาว์วัยกลางคนไปแล้วเลยให้ชื่อว่า “ท้าวหลาน้ำ” เจ้าชีวิตเมืองหลวงพระบางก็ได้เดินทางมาเยี่ยม หลังจากนั้นไม่นานเจ้าชีวิตเมืองหลวงพระบางก็ได้สิ้นพระชนม์ในระยะเวลาที่เมืองเขลาคันธมาศได้ก่อสร้างวัดขึ้นบนสันคั่นคูน้ำด้านทิศใต้ของสระบัวหลวง ก็ได้มีเหตุแปลกประหลาดเกิดขึ้นคือ มีเรือทองคำปราศจากฝีพายเป็นพาหนะนำอัฐิเจ้ามหาชีวิตหลวงพระบางมาถึงเมืองเขลาคันธมาศ แล้วเรือก็ได้พุ่งเข้าฝั่งเพื่อจอดแต่ความแรงทำให้หัวเรือพุ่งเข้าหาดิ่งไปโผล่ขึ้นบนฝั่งทางด้านหน้าวัดใหม่ที่กำลังสร้าง เจ้าฟ้ามงกุฎเกรงว่าชาวเมืองจะมาทำลายเลยให้ก่อสร้างเจดีย์ครอบหัวเรือทองคำเอาไว้ ส่วนอัฐิของเจ้ามหาชีวิตหลวงพระบางพระสหายก็ให้นำไปเก็บไว้ในหอโองการรวมไว้กับอัฐิบิดาของตน เมื่อการก่อสร้างวัดและสถูปเจดีย์เสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็ได้ขนานนามวัดว่า “วัดกู่คำ” และขนานนามพระธาตุซึ่งสร้างครอบหัวเรือทองคำว่า “พระธาตุกุดเรือคำ”

เหตุการณ์ของเรือทองคำพุ่งขึ้นฝั่งบริเวณหน้าวัดแสดงให้เห็นถึงสัมพันธภาพและการลงหลักปักฐานให้เป็นร่องรอยของวัฒนธรรมชุมชนหลวงพระบางที่เข้ามาในแผ่นดินเมืองเลยโบราณ และเป็นเรื่องราวความทรงจำที่ช่วยต่อยอดให้เห็นว่าวัฒนธรรมหลวงพระบางอยู่ในจิตใจของคนเมืองเลย รวมทั้งคนเมืองเลยกับคนเมืองหลวงพระบางก็อยู่ในกรอบวัฒนธรรมเดียวกันตามหลักฐานที่จารึกเอาไว้ที่วัดกู่คำสันนิษฐานว่า เจ้าฟ้ามงกุฎประสงค์ให้ชาวเมืองทั้งหลายได้รำลึกถึงคุณความดีของบิดาซึ่งนำพาผู้คนอพยพลงมาบุกเบิกสร้าง บ้านเมืองจนได้ตั้งเมืองเขลาคันธมาศขึ้นไว้เป็นวัดแรกของเมืองและยังเป็นการรำลึกถึงพระสหายผู้เป็นเจ้ามหาชีวิตหลวงพระบางที่มีสัมพันธอันดีต่อกันภายหลังจึงได้นำเอาชื่อของบุคคลทั้งสองมาตั้งรวมกันให้กลายเป็นชื่อวัดและชื่อพระธาตุว่า “พระธาตุกุดเรือคำ” แสดงให้เห็นการเชื่อมโยงพื้นที่เมืองระหว่างชุมชนโบราณของคนไทยเลยกับหลวงพระบางผ่านเรื่องเล่าตำนานว่า บ้านเมืองแห่งนี้เป็นที่จิตวิญญาณของเจ้ามหาชีวิตลาวสถิตอยู่ด้วย ซึ่งทำให้มองเห็นมิติความสัมพันธ์ทางความคิดความเชื่อเกี่ยวกับเมืองแรกเริ่มของ

กลุ่มคนไทยเลยให้กลายเป็น “เมืองสายสัมพันธ์” เพื่อเชื่อมต่อกับเมืองหลวงพระบางอันเป็นราชอาณาจักรเก่าแก่ของผู้คนแห่งนี้นี่ก่อนที่จะอพยพเคลื่อนย้ายมาตั้งถิ่นฐานบ้านเกิดอยู่ยั้งเมืองเซ็ลหรือเมืองเลยในปัจจุบัน

2. การประดิษฐ์นาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ชุดฮัตฮอยเดือนห้าถวยธาตุเฮือคำ

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า และคิดประดิษฐ์ท่าทางจาก การศึกษาภาษาท่ารำนฏศิลป์ นาฏยศัพท์ และภาษาท่าทาง โดยผู้วิจัยได้ยึดหลักการในการคิดชุดการแสดง ท่ารำ เครื่องแต่งกาย องค์ประกอบเกี่ยวกับการจัดการแสดง และหลักในการจัดการแสดงมีขั้นตอนดังนี้

2.1 กำหนดแนวคิดของชุดการแสดง ฮัตฮอยเดือนห้าถวยธาตุเฮือคำ เป็นการนำเอาประวัติการสร้างพระธาตุเฮือคำที่ชาวบ้านให้ความเคารพ สักการะอีกทั้งยังเป็นศูนย์รวมจิตใจ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความปรองดองกันระหว่างคนไทยและคนหลวงพระบาง ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดประดิษฐ์ การแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ ชุด ฮัตฮอยเดือนห้าถวยธาตุเฮือคำโดยได้นำเสนอให้เห็นถึงความเคารพ สักการะ ความปรองดองกัน

2.2 กำหนดรูปแบบของชุดการแสดง ฮัตฮอยเดือนห้าถวยธาตุเฮือคำ เป็นเรื่องราวของการสร้างพระธาตุเฮือคำ และความเคารพสักการะ เป็นน้ำหนึ่งอันเดียวกันของชาวบ้านที่แฝงความสามัคคีไว้ในท่วงท่าลีลาของการแสดง โดยผู้วิจัยได้นำเสนอรูปแบบของชุดการแสดง ฮัตฮอยเดือนห้าถวยธาตุเฮือคำ ในลักษณะของการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ ดังนี้

2.2.1 กำหนดองค์ประกอบของการแสดง ซึ่งกำหนดขึ้นให้สอดคล้องกับแนวคิดของชุดการแสดงที่กำหนดไว้ ดังนี้

1) ดนตรีและเพลงร้อง การแสดงชุด ฮัตฮอยเดือนห้าถวยธาตุเฮือคำ ด้วยแนวคิดจากการแสดงชุดฮัตฮอยเดือนห้าถวยธาตุเฮือคำ มีเรื่องราวเกี่ยวกับตำนานความเชื่อเข้ามาเกี่ยวข้อง ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 4 ช่วงคือ ช่วงที่ 1 ใช้ดนตรีทำนองช้า-เร็ว เป็นการบอกถึงบรรยากาศ ช่วงที่ 2 เป็นบทสวดกราบไหว้พระธาตุ ส่วนช่วงที่ 3 ใช้ดนตรีทำนองลาวสามเต๋มีเนื้อร้องเล่าถึงเรื่องราวประวัติความเป็นมาของการก่อตั้งพระธาตุในสมัยเมืองเซ็ลที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทยในปัจจุบัน ช่วงที่ 4 ใช้ดนตรีสายสุดสะแนน ที่มีลักษณะสนุกสนานเพื่อแสดงถึงบรรยากาศสนุกสนาน

2) ผู้แสดง การแสดงชุดฮัตฮอยเดือนห้าถวยธาตุเฮือคำ ใช้ผู้แสดงเป็นหญิงจำนวน 10 คน ที่มีรูปร่างใกล้เคียงกัน มีฝีมือลีลาการรำร่าเท่าเทียมกัน เพื่อให้ได้ภาพความแสดงที่มีความเป็นเอกภาพสื่อถึงความอ่อนช้อย งดงามและสามารถรักษาระเบียบแถวให้สม่ำเสมอตามลักษณะที่ต้องการ

3) การแต่งกายของผู้แสดงชุด ฮัตฮอยเดือนห้าถวยธาตุเฮือคำ ผู้วิจัยออกแบบการแต่งกายที่ได้จากวัฒนธรรมการแต่งกายของชาวลาวและมีวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่นให้เหมาะสมและสอดคล้องกับการแสดง คือสวมเสื้อแขนกระบอกสีเหลืองครีมขลิบลายขิดยาว นุ่งผ้าซิ่นลาวที่มีลักษณะคล้ายผ้าถุงของไทยที่ทอเป็นลวดลายเชิงผ้าเป็นสีน้ำตาลเข้ม ห่มสไบที่มีลวดลายและสีที่รับกับผ้าซิ่น คาดเข็มขัดทอง สวมสร้อยคอ กำไล และต่างหูทอง รวบรวมยลลาวปักปิ่นทองให้เข้ากับเครื่องแต่งกายและเหมาะสมกับการสื่อความหมายของการแสดง

ภาพประกอบที่ 1 การแต่งกานด้านหน้าและด้านหลัง ชุดฮัตฮอยเดือนห้าถวยธาตุเฮือคำ
ที่มา: นางสาวบุษราคัม คงทวี

ภาพประกอบที่ 2 เครื่องประดับ ชุดฮีดเดือนห้าถวยธาตุเฮือคำ
ที่มา: นางสาวบุษราคม คงทวี

2.2.2 การออกแบบท่ารำและการแปรแถว การแสดงชุด ฮีดเดือนห้าถวยธาตุเฮือคำ เป็นการนำแนวทางการคิดการประดิษฐ์ท่ารำทั้งจากศิลปินพื้นบ้านอีสานจากผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทยและนาฏศิลป์พื้นเมืองมาเป็นแนวทางการออกแบบ ใช้ภาษานาฏศิลป์ในท่ารำของไทยที่เป็นแบบแผนมาตั้งแต่ดั้งเดิมผสมผสานท่ารำแม่บทอีสานการประกอบอริยาบทของผู้คนมาประดิษฐ์ลีลาเชื่อมท่าทางให้ครอบคลุมความหมายของเนื้อหาในการแสดงแต่ละชุดโดยส่วนใหญ่ผู้วิจัยได้กำหนดลักษณะจีบม้วนมือเป็นหลักและการเดินย่ำเท้า ตามจังหวะและทำนองเพลง จากนั้นกำหนดรูปแบบการแปรแถวเปลี่ยนแปลงเป็นรูปลักษณะรูปแบบต่างๆ โดยแบ่งการแสดงออกเป็น 4 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 ใช้ท่าทางในลักษณะที่มีความกระตือรือรือสื่อถึงเช้าของวันที่จะมีการสักการะ ชาวบ้านจะมีความตื่นเต้น ยินดี ช่วงที่ 2 เป็นบทสวดกราบไหว้พระธาตุ ลักษณะท่าทางจะสงบ ส่วนช่วงที่ 3 เป็นช่วงที่ร้อยเรียงทำให้สื่อเรื่องราวประวัติความเป็นมาของการก่อตั้งพระธาตุในสมัยเมืองเซไลที่ ช่วงที่ 4 ใช้ดนตรีลายสุดสะแนน ที่มีลักษณะสนุกสนานเพื่อแสดงถึงบรรยากาศสนุกสนาน โดยได้นำแนวทางการคิดการประดิษฐ์ท่ารำทั้งจากศิลปินพื้นบ้านอีสาน จากผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทย และนาฏศิลป์พื้นเมือง มาเป็นแนวทางการออกแบบ มานำเสนอจำนวน 6 ท่า ดังนี้

ภาพประกอบที่ 3 ท่าเรือออก
ที่มา: นางสาวบุษราคม คงทวี

ภาพประกอบที่ 4 ท่าพายเรือ
ที่มา: นางสาวบุษราคม คงทวี

ภาพประกอบที่ 5 ท่าก่อตั้งสถูปเจดีย์ 1
ที่มา: นางสาวบุษราคม คงทวี

ภาพประกอบที่ 6 ท่าก่อตั้งสถูปเจดีย์ 2
ที่มา: นางสาวบุษราคม คงทวี

ภาพประกอบที่ 7 ท่าสักการะบูชา
ที่มา: นางสาวบุษราคม คงทวี

ภาพประกอบที่ 8 ท่าสุขสวัสดิ์
ที่มา: นางสาวบุษราคม คงทวี

2.2.3 ผลการประเมินชุดการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ ชุดเดือนห้าถวายธาตุเฮือคำ โดยผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นครูผู้สอนนาฏศิลป์ และมีความเชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์พื้นเมือง จำนวน 5 ท่าน พบว่า ผลการประเมินนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ ชุดเดือนห้าถวายธาตุเฮือคำ มีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 5 แสดงว่า ผลการประเมินอยู่ในระดับเหมาะสมมากที่สุด

อภิปรายผล

แนวคิดในการสร้างสรรค์ชุดการแสดง เดือนห้าถวายธาตุเฮือคำ ผู้วิจัยกำหนดให้เป็นการแสดงถึงความเคารพ สักการะบูชาพระธาตุเฮือคำของชาวบ้านทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ดังที่ชาวบ้านได้ให้ความสักระบูชาพระธาตุเฮือคำ สอดคล้องกับ สดใส พันธุมโกมล (2538) ที่กล่าวว่า ศิลปะการแสดงเปรียบเสมือนเป็นเครื่องมือที่มนุษย์เราใช้เป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงอารมณ์ความรู้สึก ความคิดของตน เพื่อถ่ายทอดให้บุคคลอื่นได้เข้าใจรับรู้ถึงสิ่งที่ตนต้องการจะแสดงออก การแสดงของคนแต่ละภาคในประเทศไทยก็มีความเหมือนและแตกต่างกันไป ตามแต่ละพื้นที่ของประเทศไทย รวมทั้งการสืบทอดก็อาจมีการดัดแปลงบ้างเพื่อให้มีความเป็นสมัยนิยมมากขึ้นซึ่งและยังสอดคล้องกับ สุมนมาลย์ นิมนต์พันธ์ (2532) ที่กล่าวถึงนาฏศิลป์พื้นเมืองว่า “นาฏศิลป์พื้นเมือง” คือการฟ้อนรำซึ่งเป็นที่นิยมในท้องถิ่นสืบทอดกันมาชั่วยุคคนแสดงถึงความ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของหมู่บ้านเป็นวัฒนธรรมด้านความบันเทิงรื่นเริง

ส่วนรูปแบบของชุดการแสดง เดือนห้าถวายธาตุเฮือคำ มีลักษณะของการสร้างพระธาตุเฮือคำ ที่ชาวบ้านให้ความเคารพสักการะอีกทั้งยังเป็นศูนย์รวมจิตใจ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความปรองดองกันระหว่างคนไทเลยและคนหลวงพระบาง ท่าทางผู้แสดงต้องอยู่ในรูปของลีลาท่ารำที่สามารถแสดงออกมาได้อย่างอิสระ ผู้วิจัยจึงนำเสนอในลักษณะการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ สอดคล้องกับ สามารถ จันทร์สุรีย์ (2534) ที่กล่าวว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญา มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งตลอดมามากถ่ายทอดในความหลากหลายรูปแบบ เช่น การบอกเล่าโดยตรง หรือบอกเล่าโดยผ่านพิธีกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นต่างๆ นอกจากนี้ยังมีการถ่ายทอดออกมาในรูปแบบการบันเทิงที่สอดแทรกในกระบวนการและเนื้อหา ส่วนการแสดงของชาวอีสานนั้นมีลักษณะ เรียบง่าย กระฉับกระเฉง ไม่ค่อยมีความอ่อนช้อย แต่งดงามในท่าทางและลีลา การฟ้อนรำ ซึ่งแตกต่างกันไปตามสภาพท้องถิ่นและความเป็นอยู่ของกลุ่มชน” การแต่งกายของผู้แสดง ออกแบบให้เหมาะสมกับวิถีของพื้นบ้านอีสานแต่คำนึงถึงความคล่องตัวในการแสดง ไม่เป็นอุปสรรคต่อการเคลื่อนไหวบนเวที ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในการประดิษฐ์ท่ารำและชุดการแสดงของ สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2549) ที่กล่าวไว้ว่า นักนาฏยประดิษฐ์ต้องกำหนดรูปแบบและแนวทางของฉากและเครื่องแต่งกายให้ตอบสนองและส่งเสริมการแสดงอย่างเหมาะสม การประดิษฐ์ลีลาท่ารำต้องเป็นกิริยาท่าทางที่สื่อสาร ความหมายให้ผู้อื่นเข้าใจ รู้ถึงความหมายนั้นๆ ด้วยการแสดงกิริยาท่าทางที่ประดิษฐ์ดัดแปลงมาจากธรรมชาติให้มีความสวยงาม และเหมาะสม

สำหรับลีลาท่ารำนั้น ผู้วิจัยออกแบบท่ารำโดยใช้ภาษานาฏศิลป์ในท่ารำของท่ารำพื้นบ้านอีสาน ผสมผสานทำในแม่บทอีสานมาประดิษฐ์ลีลาเชื่อมท่าทางให้ครอบคลุมความหมายของเนื้อหาที่ต้องการสื่อความหมาย ซึ่งสอดคล้องกับพจนมาลย์ สมรรถบุตร (2538) ที่กล่าวว่าการประดิษฐ์ลีลาท่ารำต้องเป็นกิริยาท่าทางที่สื่อสาร ความหมายให้ผู้อื่นเข้าใจ รู้ถึงความหมายนั้นๆ ด้วยการแสดงกิริยาท่าทางที่ประดิษฐ์ดัดแปลงมาจากธรรมชาติให้มีความสวยงาม และเหมาะสม สอดคล้องกับประทีน พวงสำลี (2514) ซึ่งกล่าวถึงการแปรแถวว่า เป็นกลวิธีที่จะทำให้แถวเปลี่ยนแปลงเป็นรูปลักษณะต่างๆ สาเหตุของการแปรแถวเพื่อเปลี่ยนอิริยาบถ ทำให้ผู้ชมไม่เกิดความเบื่อหน่าย ชวนติดตามตลอดชุดการแสดง

สรุปผลการวิจัย

ผลจากการดำเนินการวิจัยการแสดงชุด “เดือนห้าถวายธาตุเฮือคำ” นั้น ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง 2 ข้อ คือเพื่อศึกษาประวัติพระธาตุเฮือคำ บ้านทรายขาว อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย และพัฒนานาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ชุดเดือนห้าถวายธาตุเฮือคำ ในส่วนของประวัติความเป็นมาของพระธาตุเฮือคำนั้น ตั้งอยู่ที่วัดกู่คำหมู่ที่ 5 บ้านทรายขาว ต.ทรายขาว อ.วังสะพุง จ.เลย เป็นพระธาตุก่ออิฐฉาบปูนที่สร้างครอบเรือทองคำไว้บ้างก็ว่าหัวเรือทองคำการสันนิษฐานสร้างเสร็จราว พ.ศ. 1900 ตามตำนานเล่าว่าสร้างขึ้นในสมัยเจ้าฟ้าร่มขาว เจ้าเมืองเขลาคันธมาศเพื่อบรรจุเรือหรือหัวเรือทองคำที่นำพระอัฐิของเจ้าหล้าคำแดงเจ้ามหาชีวิตแห่งหลวงพระบาง บ้างก็ว่าเป็นพระสหายบ้างก็ว่าเป็นพระราชาบิดาของเจ้าฟ้าร่มขาวล่องทวนน้ำมาแต่ลำน้ำโขงแล้ววกเข้าสู่แม่น้ำเลยทางเมืองเชียงคานตามคำอธิษฐานของเครื่องญาติ จนมาถึงท่าสงมน้ำของเจ้าฟ้าร่มขาวหยุดอยู่วังวนน้ำลึก เจ้าฟ้าร่มขาวรับสั่งให้เสนาอำมาตย์เสี่ยงทายและนำพระอัฐิไปประดิษฐานไว้ที่หอโองการสวนเรือหรือหัวเรือทองคำได้ก่อกู่ครอบไว้เพราะเกรงว่าจะสูญหาย กู่ หมายถึง สลุบ เจดีย์ และเป็นที่มาของนามวัดกู่คำ ปัจจุบันพระธาตุเฮือคำนี้ตั้งอยู่ใจกลางวงเวียนหน้าวัดกู่คำด้านขวาของพระธาตุเป็นหอโองการของเจ้าฟ้าร่มขาวส่วนด้านหลังพระธาตุเป็นสะพานเจ้าฟ้าร่มขาวที่สร้างข้ามลำน้ำเลย ดังนั้นพระธาตุเฮือคำแห่งนี้นับว่าเป็นหลักฐานสักขี

พยานความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนหลวงพระบาง-เลย และเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านทวายขวานนับถือมาช้านานผู้ศรัทธาสามารถเข้าไปกราบสักการะขอพรภายในกำแพงได้แต่มีข้อห้ามมิให้เข้าไปในองค์พระธาตุ

ส่วนการสร้างสรรค์ชุดการแสดง ฮีตเดือนห้าถวายเป็นบูชา ผู้วิจัยได้ออกแบบองค์ประกอบของการแสดงโดยให้สอดคล้องกับประวัติการสร้างพระธาตุ รวมถึงความเคารพ สักการะที่ชาวบ้านมรต่อพระธาตุเขือค่า อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ส่วนการประดิษฐ์ท่ารำแบ่งการแสดงออกเป็น 4 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 ใช้ท่าทางในลักษณะที่มีความกระตือรือรือเพื่อสื่อถึงเช้าของวันที่จะมีการสักการะ ชาวบ้านจะมีความตื่นเต้น ยินดี ช่วงที่ 2 เป็นบทสวดกราบไหว้พระธาตุ ลักษณะท่าทางจะสงบ ส่วนช่วงที่ 3 เป็นช่วงที่ร้อยเรียงท่าให้สื่อเรื่องราวประวัติความเป็นมาของการก่อตั้งพระธาตุในสมัยเมืองเซ็ลไคที่ ช่วงที่ 4 ใช้ดนตรีสายสุดสะแนน ที่มีลักษณะสนุกสนานเพื่อแสดงถึงบรรยากาศสนุกสนาน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ควรนำนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ที่พัฒนาขึ้น จัดทำในรูปแบบของวิดีโอบันทึกภาพและเสียงเพื่อเผยแพร่ในช่องทางอื่นต่อไป

2. ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดศิลปะการแสดงท้องถิ่นของจังหวัดเลยให้แก่เยาวชนต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการวิจัยเรื่องการสร้างสรรค์ชุดการแสดงสมัยใหม่จากการประยุกต์ใช้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับพระธาตุเขือค่า

เอกสารอ้างอิง

ณัฐพล ตันมิ่ง. (2552). ประวัติศาสตร์และต้นตระกูลเชียงคาน. เลย: เมืองเลยการพิมพ์.

ประทีน พวงสำลี. (2514). หลัคนาฏศิลป์. พระนคร: โรงพิมพ์ไทยมิตรการพิมพ์.

พจน์มาลัย สมมรคบุตร. (2538). แนวความคิดประดิษฐ์ท่ารำเข็ญ. อุดรธานี: สำนักงานส่งเสริมวิชาการ สถาบันราชภัฏอุดรธานี.

สาดใส พันธุมโกมล. (2538). ศิลปะของการแสดง (ละครสมัยใหม่). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สามารถ จันทร์สุรย์. (2534). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.

สาร สารทัศนายนนท์. (2535). นิทานพื้นบ้านเมืองเลย. เลย: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูเลย.

สุมนมาลัย นิมนต์พันธ์. (2532). การละครไทย กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช

สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2543). นาฏศิลป์ปริทรรศน์. กรุงเทพฯ: ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.